

82. IS WIJZIGING OF AANVULLING VAN DE WET VAN 1855 NOODIG
TOT REGELING VAN DEN RECHTSTOESTAND VAN VEREENIGINGEN
ZONDER RECHTSPERSONLIJKHEID ? ZOO JA, IN WELKEN ZIN?*)

I.

Het is een merkwaardig geval met de vereeniging zonder rechts-persoonlijkheid. Sinds 1855 kent de wet het instituut. Niettemin gedurende de geheele 19e eeuw geen proces. Voor het eerst in 1907 werd de rechter geroepen om over haar rechtskarakter uitspraak te doen. Sindsdien is de vraag niet van de lucht. Tot driemaal toe werd zij aan het oordeel van den Hoogen Raad onderworpen. En wat men ook van die arresten moge zeggen — ik zelf heb'er tegen het een en ander in het midden gebracht en zal mij ook in dit prae-advies niet geheel van kritiek kunnen onthouden — één ding moet men den H. R. laten: hij bleef zich zelf zijn leer gelijk, er ligt een eenheid in de beslissingen¹). Toch blijven de processen duren, bevredigend is de oplossing van den H. R. blijkbaar niet, tot rust is de vraag door zijn uitspraken geenszins gekomen, integendeel zij doet telkens nieuwe stof opwerpen. En telkens blijkt ook, dat de vraag nog weer andere zijden heeft, dan die welke zij in de cassatie-processen toonde. Ook wat de rechter daaromtrent leert geeft geen grond tot toejuiching. Reden genoeg, dunkt mij, om aan te nemen dat hier iets hapert.

Wat is dat?

Leggen wij de gevallen, die tot de beslissingen van den H. R. leiden, nog eens naast elkaar¹). Een erflater stelt een vereeniging tot erfgenaam in, op het oogenblik van het overlijden blijkt deze rechtspersoonlijkheid niet te bezitten. Zij kan volgens ons hoogste rechtscollege, ook al heeft zij de rechtspersoonlijkheid weder verworven, de erfenis niet opvorderen, de erfgenamen bij versterf gaan met de buit strijken. Of wel: een vereeniging huurt een terrein, zij verliest de rechtspersoonlijkheid, gevolg daarvan is dat de verhuurder tegenover haar bevrijd wordt, ook al is de huur aanvankelijk doorbetaald en al heeft de vereeniging vóór zij gaat proce-deeren reeds weder rechtspersoonlijkheid gekregen. Of eindelijk: De voorzitter eener vereeniging komt met haar overeen dat zij muziekinstrumenten van hem ter leen zal ontvangen, in rechte wordt deze overeenkomst geacht niet te bestaan als de vereeniging

*) Praeadvies, uitgebracht aan de Nederlandsche Juristen-Vereeniging in 1923. ¹) De vindplaatsen zijn aangewezen in mijn opstel over dit onderwerp ia W. P. N. R. 2754. (Vcrz. Geschriften III, p 323 e.v.).

op het oogenblik dat zij gesloten werd niet rechtspersoon was.

Laten wij voor een oogenblik wet en rechtswetenschap rusten en vragen we enkel of deze uitkomsten ons rechtsgevoel bevredigen, dan zal niemand die vraag bevestigend beantwoorden. Daarvan ben ik overtuigd. Met de erfenis gebeurt wat de erflater wilde dat er juist *niet* mee gebeuren zou. En zegt niet dat dit wat hij niet wilde onmogelijk was. Want nog eens wet en wetenschap ter zijde, was dat geenszins onmogelijk. Zijn wil was duidelijk en precies verklaard, het doel waarvoor hij zijn vermogen bestemd had was aangegeven, niet aan de familie zou het komen, maar voor de aangewezen schilderijenverzameling gebruikt worden en de juridische organisatie die noodzakelijk is om verwezenlijking van dat doel te bereiken was er ook, er waren regels die aangaven op welke wijze dat vermogen beheerd zou worden en er waren mensen die bereid, in staat en verplicht waren daarvoor te zorgen. Niettemin het mocht niet zoo zijn. En het tweede geval is niet minder onbillijk. Er was een huurovereenkomst, van de zijde der vereeniging was die steeds nagekomen, op het oogenblik dat de verhuurder den huurder den toegang tot zijn terrein weigerde was er niet de minste reden om te vermoeden dat dit voortaan anders zou zijn, gevaar voor den verhuurder dat hij zijn vordering niet zou kunnen verhalen bestond niet, de rechtspersoonlijkheid was weder verworven. Niettemin oordeelt de rechter dat hij van zijn verplichtingen bevrijd was. En eindelijk het derde. De voorzitter geeft aan zijn mede-leden de muziekinstrumenten in leen. Werp niet tegen dat hij dat juist niet deed, maar met de vereeniging contracteerde. We spreken nu niet over wet of rechtstheorie, we zien enkel de feiten. En dan is het voor de niet-juristen, die hier een afspraak maakten, precies hetzelfde of met de vereeniging dan met de leden werd overeengekomen. Voor de niet-juristen, maar voor den rechter maakt het een zeer essentieel verschil. Had de voorzitter met de leden gecontracteerd, alles was in orde geweest. Nu was de afspraak voor den rechter gelijk aan wind. Rechtsgeldig hebt gij niets overeengekomen, wordt partijen voorgehouden.

Onbillijke resultaten dus. Ik laat geheel in het midden of de wet daartoe dwingt. Elders heb ik uiteengezet¹⁾ waarom naar mijne meening de uitslag dezer processen een andere had kunnen en behooren te zijn. Voor het oogenblik is het genoeg te consta-teeren, dat wat naar onze jurisprudentie in deze recht is weinig bevredigt.

En niet alleen in deze gevallen, waarbij het om het wezen der vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid ging, ook als we aan de handeling namens zulk een vereeniging verricht denken. Door zulke handelingen worden de bestuurders persoonlijk verbonden. Dit

¹⁾ Zie mijn opstel over rechtspersonen in de jaargangen van het W. P. N. R. 1922/1923 (Verz. Geschriften III, p. 297 e.v.), ook Asser I, 5e druk, blz. 688 vlg.

staat vast en niemand wenscht het anders. Maar wie ontleent aan deze handelingen recht? Art. 12 der wet van 1855 bepaalt: „De overeenkomsten namens haar gesloten en de goederen namens haar verkregen worden ten opzichte van het Rijk en van derden beschouwd als volgende de personen, welke de overeenkomst gesloten en de goederen aanvaard hebben, al is het ook dat in de overeenkomsten en titels de handelende personen slechts als gemachtigden of beheerders der vereeniging zijn aangewezen". Er is rechtspraak ¹⁾ die daaruit heeft afgeleid dat de bestuurder die namens de vereeniging niet-rechtspersoon contracteert, persoonlijk gerechtigd is nakoming dier overeenkomst te vorderen. Ook deze rechtspraak komt mij niet juist voor en er is gelukkig ook rechtspraak in anderen zin. De talrijke en m. i. afdoende argumenten die tegen haar kunnen worden aangevoerd laat ik nu rusten, één ding moet ik toegeven, de tekst van art. 12 pleit vóór haar. Maar daarmee is tevens gezegd, dat die tekst niet zoo kan blijven. Want men stelle zich het geval goed voor: Het schijnt een vraag alleen maar van vorm of nu bij zulk een handeling namens de leden of namens het bestuur moet worden gedagvaard. Toch ligt de zaak wel iets anders. Als het de bestuurder is die rechthebbende is, dan zal hij bij zijn aftreden zijn recht moeten cedeeren, zonder akte gaat dat niet over, dan kan compensatie met privé schulden worden tegengeworpen, dan zal het vallen — het ergst van al — in het faillissement van dien bestuurder en hebben de leden het nakijken. En dat zou niet alleen gelden voor de vorderingsrechten, ook voor de eigendommen der vereeniging, de contributie-opbrengst is dan eigendom van den penningmeester, ook die volgt „ten aanzien van derden" hem persoonlijk. Ongetwijfeld een grove onbillijkheid tegenover de leden. Een onbillijkheid die bovendien recht in strijd is met de artt. 1 en 13 der wet van 1855: waar blijft de bindende kracht der „overeenkomst" van oprichting der leden als de wet decreeteert dat wat krachtens die overeenkomst voor hen gezamenlijk wordt verkregen aan hun vertegenwoordigers persoonlijk zal toebehooren? Reeds dat had m. i. de rechtspraak van deze leer moeten terughouden, maar ik critiseer thans geen jurisprudentie, vraag enkel of een wetsbepaling die tot zulke gevolgen aanleiding geeft niet moet worden gewijzigd. En dat betreft niet alleen de leden, vooral ook derden. Is de leer, die ik bestrijd, voor het bestaand recht als door den tekst van art. 12 geboden te aanvaarden, dan is daarvan het gevolg dat derden, die met de vereeniging — wier gemis aan rechtspersoonlijkheid hun onbekend was — hebben willen contracteeren, door de wet tot contractanten met de bestuurders persoonlijk worden gemaakt. Dan wordt dus de regeling der wet die hen wilde beschermen in hun nadeel verkeerdt. Dan zijn zij niet alleen

¹⁾ Ook voor deze vraag verwijs ik naar den 5en druk van Asser I. blz. 691 vlg. en de daar aangehaalden.

gerechtigd maar ook verplicht zich uitsluitend aan de bestuurders te houden. Ik meen ook dit resultaat zonder nadere toelichting weinig bevredigend te mogen noemen.

En daarmee zijn we er nog niet, we kunnen de vraag stellen, hoe het met de aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad staat, hoe met de aansprakelijkheid der leden in hun persoonlijk vermogen — als men hen althans met het vereenigingsvermogen gebonden acht — hoe met de proceshandelingen en zoo meer. Maar genoeg dunkt mij om aan te toonen, dat hier wel het een en ander in den bestaanden rechtstoestand gebrekkig is.

Wat is de oorzaak daarvan? We moeten de zaak wat dieper ophalen.

II.

Twee factoren hebben op de ontwikkeling van het recht van vereeniging en rechtspersoonlijkheid in de 19e eeuw overwegenden invloed gehad — beide in een ongewenschte richting. Vooreerst de vrees voor de vereenigingsmacht en dan de dogmatiek, die in den rechtspersoon een gefingeerd wezen zag.

De vrees voor de vereenigingsmacht. Het vereenigingswezen heeft in de tweede helft der negentiende en in deze eeuw een omvang en beteekenis gekregen als nooit te voren. Welken groei de vereenigingsvormen hebben getoond en nog steeds toonen in het bedrijfsleven (de naamlooze vennootschap) kan ik hier laten rusten. Merkwaardig genoeg: hoezeer de wetgever in verscheidene tijden en landen de ontwikkeling der vereeniging belemmerd heeft — zoodra zij enkel maar winst voor haar leden beoogde, stelde hij zich anders tegenover haar, liet haar meest groote vrijheid. Zoo kreeg deze vereenigingsvorm haar eigen ontwikkeling. Wij bepalen ons tot de vereeniging, die een ander doel nastreeft: van wetenschappelijken, philanthropischen, politieken. socialen aard. Denken wij alleen aan de beide laatste dan is het zonder eenige verdere toelichting duidelijk dat haar invloed en beteekenis thans niet te vergelijken is met die welke zij in de eerste helft der 19e eeuw had. Hoe heeft de wetgever tegenover deze verandering gestaan? Eenerzijds achtte hij zich verplicht het vormen van vereenigingen zelf zoo veel mogelijk vrij te laten, dat was een der met de Fransche revolutie veroverde zekerheden, waaraan niet meer getornd mocht worden; 1848 kwam dit nog eens bevestigen. Maar anderzijds was de wetgever toch wat huiverig voor dat nieuw-opkomende, vreesde hij voor de macht der corporaties, die de centrale macht, den Staat, wel eens te sterk zouden kunnen worden, wilde hij vooral voorkomen dat zij tot vorming van die macht over ruime stoffelijke middelen zouden kunnen beschikken. Vandaar

zijn voorkeur voor de oplossing: wel de vereeniging vrij laten maar de vereeniging niet zonder meer als rechtspersoon erkennen. Daarvoor werd inmenging van de Staatsautoriteiten noodig. Zoo zou de vereeniging, die voor volle ontplooiing de rechtspersoonlijkheid niet zou kunnen missen, onder controle van den Staat komen. Een macht in den Staat zou zij zonder zijn goedvinden niet kunnen worden. Zij die in deze richting streefden, troffen het verwonderlijk goed. Wat zij om politieke redenen najoegen scheen tegelijkertijd geboden door den eisch der rechtstheorie. Vandaar dat hunne opvatting als het ware zonder tegenspraak werd aanvaard. Sinds Savigny leerde men immers algemeen, dat de rechtspersoon een fictief wezen was, een ding door het recht in het leven geroepen en door het recht als een mensch behandeld. Alleen de wetgever, meende men, had de bevoegdheid zulk een fictie te scheppen, alleen de wetgever, of althans de Staat. Wat is dus noodzakelijk? Dat iedere rechtspersoonlijkheid door den Staat werd verleend. Eischen van rechtspolitiek, en eischen van rechtstheorie, zij leidden tot hetzelfde resultaat. De band die vroegere opvattingen, die b.v. het B. W. van 1838 tusschen vereeniging en rechtspersoonlijkheid had gelegd, werd verbroken. Rechtspersoonlijkheid zou de vereeniging alleen bij verleening van Staatswege bezitten, maar de oprichtings-handeling eener vereeniging werd erkend en in haar gevolgen geëerbiedigd. Zoo was de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid geboren.

Dat deze beide factoren tot haar opneming in de wet van 1855 hebben geleid is gemakkelijk aan te toonen. Men leze er het boek van Mr. Polano maar op na. Hier zij slechts op het volgende gewezen. Aan het ontwerp dat in 1855 wet werd ging een ontwerp van 1849 vooraf, het was van denzelfden minister afkomstig die later het wet geworden ontwerp indiende en verdedigde, Donker Curtius. Het bevatte een krasse beperking van het vereenigings-recht: alle vereenigingen die meer dan dertig leden telden werden verplicht hunne statuten aan het Staatsgezag mede te deelen, eerst na goedkeuring daarvan zouden zij in werking kunnen treden, rechtspersoonlijkheid verkrijgen. Kleinere vereenigingen waren van die verplichting vrijgesteld, maar misten dan ook de rechtspersoonlijkheid. Daar werden de leden „slechts onderling verbonden". Dus: preventief toezicht ter wille van het gevaar dat het vrije vereenigingsrecht opleverde, geen goederen in de doode hand, v/at een groot nadeel voor de maatschappij met zich zou brengen, en deze gedachte verbonden met de scheiding tusschen vereenigingen met en zonder rechtspersoonlijkheid. Het algemeene preventieve toezicht liet men in 1855 varen, het was aanleiding geweest der verwerping van het ontwerp 1849, maar de band van het toezicht met de rechtspersoonlijkheidsvraag werd er slechts te nauwer om aangetrokken. Immers rechtspersoon zijn thans alleen de vereenigingen die hare statuten door het Staatsgezag hebben doen goed-

keuren. De overige kunnen vrijelijk bestaan, maar missen de rechtspersoonlijkheid. Ter verdediging daarvan wisselt het beroep op het gevaar voor de doode hand af met de argumentatie uit den aard der rechtspersoonlijkheid.

Zoo hebben wij dus het tegenwoordige stelsel gekregen. Eener-zijds *volledige* erkenning van *iedere* oprichting eener vereeniging (artt. 1 en 13), anderzijds de rechtspersoonlijkheid slechts bij goedkeuring van staatswege (artt. 5—12 der wet van 1855). Nu is het duidelijk dat de wetgever zich hierdoor voor groote moeilijkheden heeft gesteld. Op zich zelf is een scheiding tusschen tweeërlei ver-eenigingsvormen denkbaar, aan den eenen kant die waar de zich vereenigenden enkel maken een overeenkomst onder elkaar zonder mogelijkheid naar buiten op te treden — aan den anderen de afspraak ter wille van het gemeenschappelijk doel gezamenlijk als één geheel naar buiten te handelen, rechten en plichten te verwerven. We vinden die tegenstelling zeer duidelijk in het ontwerp 1816: *Toute union de plusieurs individus pour un seul et même but n'établit pas par elle-même une corporation qui doit être considérée comme une personne morale. Elle ne le devient que lorsque l'union a pour objet de former un pacte social déterminé entre les personnes qui se sont ainsi réunies. Ce pacte social n'existe donc principalement, que quand il résulte de cette union un corps distinct indépendant et qui agit comme tel au dehors. La simple convention par laquelle plusieurs individus s'obligent réciproquement à contribuer d'une manière déterminée, dans la vue d'un résultat déterminé, n'établit pas une corporation, qui puisse être considérée comme personne morale¹⁾* (artt. 968 en 969). Hier is de onderscheiding tusschen de vereeniging-rechtspersoon en de onderlinge vereeniging scherp gemaakt. Het is een onderscheid dat uit *aard* der handeling van partijen en de tusschen hen getroffen regeling wordt afgeleid. Anders is onze wet. Men kan ook van haar zeggen dat zij onderlinge vereeniging en vereeniging-rechtspersoon tegenover elkaar stelt, maar niet in den inhoud van de afspraak van partijen maar in een buiten hen liggende omstandigheid, de koninklijke goedkeuring, ligt het criterium. De niet-goedgekeurde vereeniging zal als onderlinge vereeniging moeten worden beschouwd, ook al bedoelt zij krachtens de rechtsregeling, die partijen

¹⁾ Ik haal de Fransche tekst aan naar Mej. Polano blz. 294. In het Hollandsch luiden de artt. als volgt: „Niet elke vereeniging van meerdere menschen, tot een en hetzelfde doel, is genoegzaam om een vercenigd lichaam als zedelijk persoon te beschouwen. Het wordt dit eerst dan, wanneer deze vereeniging ten doel heeft een bepaald maatschappelijk verband tusschen de personen, die zich alzoo ver-ecnigd hebben, te doen ontstaan. Dit maatschappelijk verband is eerst dan aanwezig, wanneer uit die vereeniging een afzonderlijk op zich zelven staand lichaam geboren wordt, hetwelk als zoodanig naar buiten handelt. De bloote gemeenschappelijke verbintenis tot een bepaalde praestatie, ten behoeve van zekere bepaalde uitkomst, vestigt geen? vereeniging, die als zedelijk persoon kan beschouwd worden“. De Fransche tekst is scherper en duidelijker.

voor haar ontwierpen, rechtspersoon te zijn. Tegelijk verklaart de wet de handeling geldig, verleent zij haar rechtsgevolg en toch wordt het rechtsgevolg haar weder onthouden. De leden mogen afspreken dat zij zich niet onderling verbinden, maar alleen aan het geheel, zij mogen bepalen dat het bestuur hen in en buiten rechten vertegenwoordigt, blijkens de geheele regeling het vermogen van vereeniging en leden scherp scheiden — dit alles is geldig, maar toch is het weer ongeldig, voor zoover zulk een regeling als een consequentie zou worden gezien der rechtspersoonlijkheid, die partijen blijkens den inhoud hunner handeling beoogden. Vandaar alle moeilijkheden.

In het buitenland zien we hetzelfde. En dezelfde oorzaken hebben er toe geleid. Letten we eerst even op Frankrijk. Het Fransche recht is ten allen tijde weinig vrijgevig tegenover de vereenigingen geweest. Nergens was en is het denkbeeld der noodzakelijkheid van centralisatie van alle macht en alle belangenverzorging in één hand, die van den Staat, sterker doorgedrongen dan daar. Vóór en na de revolutie was het optreden van vereenigingen zonder uitdrukkelijke autorisatie van het staatsgezag verboden, rechtspersoon werden zij, tot de wet van 1901, slechts als zij werden erkend een doel van publiek belang na te streven. Sinds 1901 is men iets liberaler. Maar een vrees voor de vereenigingen is blijven bestaan, een vrees die hier vooral naar de zijde der kerk is gericht. Hoezeer die de wetgeving over het onderwerp beheerscht blijkt wel uit de bijzondere regelingen die in deze en latere wetten de religieuze vereenigingen hebben gevonden. Laten wij deze — en ook andere bijzondere vormen — ter zijde, dan kent de wet thans drieërlei soort vereeniging, die welke is erkend te zijn van publiek nut, die welke alleen de „verklaring” bij den prefect hebben gedaan en eindelijk de overige. De beide eerste zijn rechtspersoon, maar zij zijn het in verschillenden graad. Aan de rechtspersonen der tweede categorie zijn bepaalde rechten onthouden. Ziet men welke dat zijn, dan blijkt duidelijk, dat ook hier de Staat ten aanzien van die vereenigingen, wier macht en invloed hij vreesde, zich de controle wilde voorbehouden. Een vereeniging, die niet erkend is van publiek nut te zijn, kan geen giften of legaten ontvangen, zij kan behalve haar bureau en vergaderlokaal geen onroerend goed bezitten. Zij is wel rechtspersoon, maar de rechtspersoonlijkheid is een beperkte (*petite personnalité*) en het is de vrees voor de vereenigingsmacht die haar in die positie plaatste. Dat ook hier de voorstelling dat de rechtspersoon een fictie is, wier schepping in handen van den Staat ligt, te hulp werd geroepen, begrijpt ieder die de Fransche doctrine over de rechtspersoon vóór Planiol, Saleilles en Michoud kent. In zooverre dus analogie met hetgeen bij ons bestaat, alleen in Frankrijk de centraliseerende tendens veel sterker geaccentueerd. Maar die analogie is er ook als men den rechtstoestand van de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid beziet. Ook hier de

strijd, hoe men die vereenigingen moet begrijpen¹⁾). Ook hier de bewering dat zij niets, zelfs niet de bijeengebrachte contributie in eigendom kunnen bezitten, ook hier daartegenover de leer dat nu de wet eenmaal toelaat dat vereenigingen bestaan, zonder dat de verklaring bij den prefect wordt afgelegd, daaruit volgen moet, dat bijeengebracht vermogen het gemeenschappelijk vermogen wordt, bepaaldelijk bestemd voor het doel dat de vereeniging najaagt, dat daaruit weer moet worden afgeleid dat dit vermogen kan vermeerderen door giften, dat de leden der vereeniging er individueel geenerlei recht op kunnen doen gelden, dat zij bij uittreding alle aanspraak daarop verliezen, in één woord dat een rechtstoestand ontstaat, waarvoor rechtspersoonlijkheid een niet ondeugdelijke qualificatie zou zijn. La solution est grave, zegt Michoud²⁾, die dit stelsel uiteenzet en verdedigt, elle peut conduire à un régime des associations assez différents de ceux qu'avaient rêvé la plupart des auteurs de la loi de 1901 — maar aan den anderen kant „la solution contraire irait à l'encontre des intentions du législateur". Hoe kan het een en het ander waar zijn? Komt het niet daar vandaan, dat de wetgever zijn eigen stelsel niet doordacht, dat hij niet inzag dat men niet het oprichten van vereenigingen *vrij* kan laten en tegelijkertijd het beoogde rechtsgevolg de rechtspersoonlijkheid er aan onthouden?

In Duitschland is het al niet veel anders. Een der weinige punten, die bij de vaststelling van het B. G. B. tot heftigen strijd aanleiding gaven, was de rechtspersoonlijkheid der corporaties. Aanvankelijk wilde men de zaak aan den rijkswetgever onttrekken en voor die der bijzondere staten reserveeren. Het waren vooral de opkomende arbeidersverenigingen waarvoor men een gepasten angst had. Toen dit denkbeeld van de baan was, kwam een sterke strooming voor het concessiesysteem op, het denkbeeld, dat rechtspersoonlijkheid alleen op een bijzondere verleenning kan berusten. Ook hier een samengaan van rechtspolitieke en theoretische motieven. Wel móest deze richting weder wijken voor die welke de vereenigingen vrij wilde laten, mits zij aan bepaalde vereischten voldoen. Maar door een achterdeurtje wist zij haar stelsel toch weer in de wet te krijgen. Het B. G. B. stelt aan de vereeniging zekere eischen en maakt de rechtspersoonlijkheid alleen afhankelijk van de inschrijving in een register. Schijnbaar groote vrijheid dus, maar § 61 neemt dit weer terug door het staatsgezag te veroorloven zich tegen die inschrijving te verzetten op den enkelen grond dat de vereeniging een religieus, politiek of sociaal-politiek doel nastreeft. Eerst met de revolutie van 1918 is deze regel vervallen. Het gevolg was het bestaan van talrijke vereenigingen die als geoorloofd waren

¹⁾ Ook de vraag of een vereeniging die opgericht is maar de rechtspersoonlijkheid nog niet heeft verworven, een lichraliteit kan bekomen is gesteld, — gesteld en bevestigend beantwoord. Michoud I n. 149.

²⁾ La théorie de la personnalité morale I n. 150.

toegelaten en die wat hare organisatie betreft er geheel op waren aangelegd als rechtspersoon op te treden, maar die toch die qualiteit misten. Anders dan onze wetgever en de Fransche vond de Duitsche he: noodig voor deze verhouding enkele regels te stellen. Vooreerst gaf zij het algemeene voorschrift dat op de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid de bepalingen over de maatschap (Ge-sellschaft) toepasselijk zouden zijn, een voorschrift dat mogelijk was doordat de Duitsche maatschapsregeling dezen vereenigings-vorm in vele opzichten de corporatie doet naderen, maar dat niettemin tot allerlei moeilijkheden aanleiding heeft gegeven (§ 54 B.G.B.). Daarover hieronder nog meer. Daarnaast de eigenaardige bepalingen § 50 Ziv. Prozess-Ordnung en § 213 Konkurs-ordnung, volgens welke een vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid gedaagde in het proces kan zijn en in staat van faillissement kan worden verklaard. Dat door deze regeling de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid toch weer in zeker opzicht rechtspersoon is, behoeft dunkt mij geen betoog. Evenmin dat de verhouding daardoor er niet klaarder op is geworden. Ook hier dezelfde tweeslachtigheid.

Het is elders niet anders. Men zal wel goed vinden, dat ik het bij deze beide voorbeelden laat. Het is niet mijn bedoeling een overzicht te geven van de buitenlandsche wetgeving over ons onderwerp, ik wil alleen maar laten zien dat het instituut elders zijn ontstaan te danken heeft gehad aan dezelfde oorzaken als bij ons en tot dezelfde bezwaren aanleiding heeft gegeven. Slechts op één land wil ik nog wijzen, Zwitserland. Het Zwitsersche wetboek huldigt de leer der vrije corporatievorming. Ieder preventief toezicht ontbreekt. Wel kent ook dit de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid (art. 62), maar waar enkel de inhoud der afspraak van partijen, niet het inacht nemen van formaliteiten over de rechtspersoonlijkheid beslist, zal van zulk een vereeniging alleen sprake zijn, als partijen de rechtspersoonlijkheid niet hebben gewild, in waarheid slechts een „onderlinge" vereeniging hebben gevormd, óf — want geheel zonder formaliteit is toch ook dit recht niet — verzuimd hebben schriftelijke statuten op te stellen. Het laatste geval daargelaten keerde deze wet dus terug tot wat onze ontwerper in 1816 wilde.

III.

De vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid dus een tweeslachtig instituut, gevolg van een onjuiste dogmatische voorstelling van den wetgever en van zijn vrees voor een te krachtige ontwikkeling van het vereenigingsleven.

Over die dogmatische voorstelling zoo straks meer. Ik weet dat

velen het daaromtrent niet met mij eens zijn en ook thans nog de leer huldigen dat de rechtspersoon alleen krachtens uitdrukkelijke verklaring van het staatsgezag kan ontstaan. Maar ook dezen zullen toch toegeven, dat het beeld, dat ons recht op dit punt vertoont, weinig aantrekkelijk is. Ook zij kunnen er dus geen bezwaar tegen hebben na te gaan, of de gebreken der regeling niet te onderwerpen zijn, ook van hun standpunt uit.

We hebben ons dus eerst met de andere zijde van het vraagstuk, de controle op het vereenigingswezen van staatswege en het verband dat tusschen dit toezicht en de vraag der rechtspersoonlijkheid is gelegd, bezig te houden.

Daarbij wil ik niet in een onderzoek treden, of het stelsel van erkenning na een onderzoek der statuten aan het Departement van Justitie moet worden behouden. Ik heb daarvoor twee redenen. Vooreerst wijst de formulering der mij gestelde vraag er op dat dit niet in de bedoeling van het bestuur der Juristenvereeniging ligt. Maar er is nog een andere, meer afdoende reden. Het stelsel biedt zekere voordelen die men niet zonder nader onderzoek kan prijs geven. Gelijk meer geschiedt is de beteekenis en de waarde van het wetsvoorschrift in den loop der jaren een andere geworden dan een aanvankelijk beoogde. Als controle op het maatschappelijk werken der vereeniging, op den materieelen inhoud van hare statuten is het stelsel ten eenemale mislukt, de koninklijke goedkeuring biedt, daarover is men het eens, geen enkele waarborg voor de louterheid van het doel der vereeniging, voor de zuiverheid van de middelen waarmede zij dit najaagt. Meer beteekenis heeft het toezicht verworven door de controle op de formeele zijde der zaak, op de redactie der statuten en dan door de publicatie, die aanvankelijk door den Minister niet voorgesteld eerst bij amendement in de wet is gebracht. Ik laat in het midden, of deze laatste niet te behouden zou zijn bij een ander stelsel en of het eerste voordeel niet opweegt tegen den omslag en de kosten die het stelsel der wet meebrengt. Er valt voor een buitenstaander moeilijk over te oordeelen, maar de goede zijde van de zaak is zeker van genoeg belang om maar niet zonder nader onderzoek de wenschelijkheid van verandering van heel het stelsel te decreteren; teekend is ook dat de poging van den minister van Raalte hier verandering te brengen zonder succes verliep en van nieuwen aandrang in deze richting niet wordt gehoord.

Voor het oogenblik aanvaard ik dus het erkenning-stelsel. Maar ik geloof dat als we dat doen, we ons goed bewust hebben te zijn dat het als stelsel ter controle van het vereenigingswezen volkomen heeft gefaald en volkomen uit den tijd is. We zijn wel tot het inzicht gekomen, dat het niet de taak van den Staat is de ontwikkeling van de vereeniging aan banden te leggen, dat het in elk geval geen zin heeft om als men de vereenigingen onder controle wil stellen, dit door verleening of onthouding van rechtsper-

soonlijkheid te doen en eindelijk dat, al ware dit alles anders, het in de wet van 1855 neergelegde stelsel voor dit doel een geheel ondeugdelijk middel is.

Wat volgt hier uit? Dit: het tweede en derde lid van art. 5 van deze wet moeten vervallen en uit het eerste lid moeten de woorden „of door de wet” worden geschrapt. Deze bepaling scheidt tusschen vereenigingen voor onbepaalden tijd en voor langer dan dertig jaren aangegaan eenerzijds en vereenigingen met een korteren duur anderzijds. De eerste behoeft erkenning door den wetgever. Welnu, deze bepaling moet verdwijnen. Zij was een uitvloeisel der voorstelling dat het oprichten van een vereeniging met onbepaalden tijdsduur van zoo ingrijpende beteekenis is, dat het niet zonder medewerking der wetgevende macht zou mogen geschieden. Wie als ik het eenige nut der erkenning in haar beteekenis voor een goede redactie der statuten en in haar publicatie zoekt, kan in deze wetsbepaling niets dan een rudiment van een verouderde opvatting zien. Zij is trouwens van het begin een doode letter geweest, erkenningen door den wetgever hadden niet plaats; zelfs een om de dertig jaar weer keuren der statuten werd er niet door bereikt, daar immers bij verlenging van een voor zekeren tijd opgerichte vereeniging enkel de wijziging goedkeuring behoeft, niet de eenmaal goedgekeurde statuten opnieuw worden bekeken.

Voor ons vraagstuk zal die schrapping van eminent praktisch belang blijken. Immers de figuur die thans de moeilijkheden baart: een vereeniging opgericht voor 29 jaar, verzuim van tijdige aanvraag om verlenging, verlies der rechtspersoonlijkheid, wordt onmogelijk. De bestuurders die als die van het Haarlemsche Museum en de Utrechtsche IJclub den fatalen datum voorbij laten gaan, hebben zich geen zorg meer te maken. Men laat toe, wat partijen toch eigenlijk altijd hebben beoogd: het oprichten van een vereeniging met een onbepaalden duur. Het „aangaan” van een vereeniging — op zich zelf al een bedenkelijke term! — voor den duur van 29 jaar of van 29 jaar en eenige maanden verdwijnt uit het rechtsleven. De mogelijkheden van vereenigingen zonder rechts-persoonlijkheden worden belangrijk verminderd. Ik geloof dat na het voorafgaand betoog overbodig is te verklaren dat dit ten zeerste gewenscht is.

Intusschen, is schrapping van het tweede en derde lid van art. 5 der wet van 1855 voor de toekomst van groote beteekenis, de bestaande vereenigingen, voor 29 jaar opgericht, zijn er niet mede geholpen. De regeling moet met een overgangsbepaling worden aangevuld. Ik denk mij die in dezen geest dat de wetgever voorschrijft dat een erkende vereeniging die, voor een bepaalden tijd opgericht, na afloop van dien termijn feitelijk blijft voortbestaan, geacht wordt voor onbepaalden tijd te zijn verlengd en de rechtspersoonlijkheid niet verliest.

Zijn deze beide bepalingen in onze wetgeving opgenomen, dan

is de kans voor verlies van rechtspersoonlijkheid bij een eenmaal goedgekeurde vereeniging niet groot meer.

Maar niet alleen op een leeftijd van meer dan 29 jaar, ook reeds in den aanvang van haar bestaan moet de vereeniging en moeten ook de derden die met haar in aanraking komen beschermd worden tegen het gevaar dat uit een niet gewild gemis aan rechtspersoonlijkheid voortvloeit. Ik heb er vroeger¹⁾ al op gewezen dat feitelijk haast iedere vereeniging een stadium doorloopt dat zij zonder rechtspersoonlijkheid bestaat. De erkenning komt *na* de oprichting. Gelukkig is men zich in de practijk nog weinig bewust van de gevaren die daaruit voor leden en derden kunnen voortkomen, althans als men de m. i. verwerpelijke leer van den H. R. volgt, dat de aan de gezamenlijke leden toekomende rechten en plichten bij de erkenning niet van rechtswege overgaan op den rechtspersoon. Maar gelijk bij het verlies der rechtspersoonlijkheid geschied is kan het ook hier geschieden, dat een handig advocaat met de bewering komt dat zulk een vereeniging niet erven kan of dat de vóór de erkenning gesloten contracten na de erkenning niet bindend meer zijn en men heeft de poppen aan het dansen. Ook hier kan de wetgever te hulp komen door mede te werken aan de retaliseering van datgene wat de belanghebbenden beoogen. Hij kan dat door de bepaling dat een goedkeuring binnen zes maanden na den dag der oprichting verleend tot dien dag terugwerkt. Partijen beoogen een vereeniging-rechtspersoon te vormen, zij vragen daartoe koninklijke goedkeuring aan en beginnen alvast het werk. Zeker het was misschien beter geweest als zij de vereeniging hadden opgericht met ingang van den dag der goedkeuring, maar niet altijd wordt daaraan gedacht en niet altijd is dat mogelijk. Men zou hun ter wille kunnen zijn door te bepalen dat als bij de naamlooze vennootschap de koninklijke goedkeuring reeds op een ontwerp-akte zou kunnen worden verleend, maar meer afdoende is een bepaling van terugwerking als ik aangaf. Blijft daarnaast voorgeschreven dat de persoonlijke aansprakelijkheid voor inmiddels verrichte handelingen voortduurt dan zou niemand bij zulk een regeling schade kunnen lijden. Bij de naamlooze vennootschap kent het recht thans reeds, naar ik elders betoogde²⁾, zulk een regeling. Daar zijn de wilsverklaringen altijd op het verkrijgen der koninklijke bewilliging gericht, hier zou uit de aanvraag onmiddellijk na de oprichting — vandaar de termijn, dien ik stelde — soortgelijke bedoeling van partijen kunnen blijken. Zij willen niet anders dan dat de vereeniging en niet de leden individueel met de leden en met derden in rechtsbetrekking zal staan. De wet stelt verwerkelijking van dit doel afhankelijk van de koninklijke goedkeuring. Wat ligt meer voor de hand dan bij ver-

¹⁾ W. P. N. R. 2755. Zie Verz. Geschriften III p. 327 e.v. -)
²⁾ W. P. N. R. 2757. Zie Verz. Geschriften III p. 339 e.v.

vulling dier voorwaarde de bedoeling van partijen van den beginne af aan te realiseeren en aan de erkenning terugwerkende kracht toe te kennen?

Worden deze beide hier bepleite wijzigingen in de wet van 1855 aangebracht, dan heeft de wetgever de mogelijkheid van bezwaren tengevolge van gemis aan rechtspersoonlijkheid beperkt. Hij heeft dan niet de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid onmogelijk gemaakt, zelfs niet voor het geval dat partijen aan hunne rechtsverhouding een zoodanige regeling gaven dat toekenning der rechtspersoonlijkheid het daarbij passende rechtsgevolg zou zijn. Dat is niet mogelijk, zoolang niet enkel de wil van partijen maar medewerking van het staatsgezag of zelfs maar het vervullen van een formaliteit de rechtspersoonlijkheid mede bepaalt. Maar wèl is hij tegemoet gekomen aan de bezwaren zijner regeling in die gevallen, waar blijkens de ervaring der practijk het meest botsing voorkomt tusschen de als geoorloofd erkende bedoeling der betrokkenen en de wet en dus tusschen de wet en ons rechtsbewustzijn, dat die bedoeling geëerbiedigd wil zien. Dit schijnt mij de voornaamste taak van den wetgever in dezen.

Intusschen daarmee is de mij gestelde vraag niet beantwoord. En de mogelijkheid van bezwaren blijft. De vraag is dus wat de wetgever omtrent de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid behoort te bepalen. Ter bespreking van die vraag moet ik even aan het doornig probleem der rechtspersoonlijkheid raken.

IV.

Ik zeide, dat het tweeslachtig instituut der vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid, gelijk onze wet dit kent, zijn bestaan te danken heeft aan twee factoren: de vrees van den Staat voor de macht der vereeniging en de theorie der fictie. We hebben nagegaan wat bij verdwijnen van de eerste den wetgever te doen staat wilde hij overigens het eenmaal gevestigde erkenningsstelsel behouden. Maar hoe neemt hij de bezwaren weg die uit den tweeden factor voortvloeien?

Het antwoord zal wel moeten luiden, dat zij voor hem niet weg te nemen zijn. Zoover reikt de macht van den wetgever niet. Het blijkt wel als we de uitspraken van den Hoogen Raad, die ik in het begin citeerde, nog eens nagaan. Niet op de interpretatie van wetsvoorschriften rusten zij, maar op een theoretische voorstelling van den rechtspersoon. De Hooge Raad mag gelijk hebben als hij verkondigt dat de voorstelling die hij aan die uitspraken ten grondslag legde vrijwel overeenstemt met die welke althans sommigen der auteurs van de wet van 1855 voor oogen stond, maar daardoor zijn wij weinig verder. De dogmatische opvattingen van den

wetgever binden ons niet, voorzover zij niet in uitdrukkelijke wetsbepalingen zijn neergelegd. De H. R. had een andere theorie kunnen volgen.

Is dit voor wie als ik de theorie van de rechtspersoon als het fictieve buiten het recht bestaande wezen, dat door het machtwoord van den Staat in het leven wordt geroepen, voor onjuist houdt in zooverre verheugend, dat hij deducties uit deze voorstelling ook voor het tegenwoordige recht bestrijden kan, daar staat tegenover dat hij omgekeerd als hij zijnerzijds mag zeggen wat de wet moet voorschrijven, begrijpen moet dat *zijn* theorie al evenmin in de wet kan worden vastgelegd en dat voortzoolang niet een ander inzicht in het wezen der rechtspersoonlijkheid is gekomen dan thans een deel der rechtspraak volgt, een allen bevredigende jurisprudentie niet zal worden verkregen.

Niet dus op de macht van den wetgever om het recht vast te leggen moet ik een beroep doen maar op het theoretisch inzicht van ieder die met rechtvorming en rechtshandhaving te maken heeft. Hier zou dus een theoretische uiteenzetting omtrent de rechtspersoon op haar plaats zijn. Maar nu wil het ongeluk dat de Juristen-Vereeniging zich al evenmin tot taak stelt de rechtstheoretische draagkracht van een rechtsbegrip vast te stellen als in een critische bespreking der jurisprudentie, die ik hieraan zou moeten vastknoopen, te treden. En al zou ik overigens aan dien regel niet al te angstvallig willen vasthouden, toch wil ik een discussie over de rechtspersoonlijkheid niet openen, omdat ik maar al te goed weet dat wij voor het oogenblik elkander *niet* verstaan, als wij onder juristen over dit onderwerp spreken.

Ik moet mij dus bepalen tot de verklaring dat ik de leer van Savigny voor onjuist houd, dat naar mijne meening het begrip der rechtspersoonlijkheid niet anders is dan een methode om eenheid te brengen in een reeks rechtsregels en met behulp daarvan weder nieuwe verschijnselen die de stof van het rechtsleven biedt te beheerschen. Dank zij dit begrip kunnen wij o. a. eenheid vinden in de rechtsregels van het vereenigingsrecht als: de uitsluiting van de persoonlijke aansprakelijkheid der leden voor de schulden, de scheiding van vereenigings- en privé-vermogen, het procederen op naam der vereeniging, de aansprakelijkheid van het vereenigings-vermogen voor de handelingen der bestuurders en zoo al meer. Of deze regels gelden zal precies evenzoo als voor eiken rechtsregel afhangen van wat men de bronnen van het privaatrecht noemt: wet, gewoonte, rechtspraak, en den wil van partijen binnen de haar door de wet gestelde grenzen. Of deze regels gelden, dus ook of de rechtspersoon bestaat. Gelijk gezegd een nadere uiteenzetting van dit alles geef ik hier niet, en ik meen te eerder mij daarvan te mogen onthouden en tot een ongemotiveerde verwerping van de opvatting die ik bestrijd gerechtigd te zijn, waar ik eerst onlangs tot tweemaal toe mijn denkbeelden over dit onderwerp

heb uiteengezet¹⁾). Den belangstellende mag ik daarnaar verwijzen.

In een bespreking van de theorie der rechtspersonen treed ik dus niet, maar ik moest deze korte verklaring hier plaatsen, omdat er tweërlei uit volgt: in de eerste plaats dat naar mijn meening een volkomen bevredigende regeling der vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid niet te geven is en dan dat de uiteenzetting van wat ik wensch dat de wetgever zal doen uit den aard der zaak onder den invloed van mijn opvattingen over het wezen van den rechtspersoon staat, al hoop ik dat ook anderen die die opvatting niet deelen de practische voorstellen zullen kunnen aanvaarden.

Lichten we dit nader toe. Een geheel bevredigende regeling van de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid is niet te geven. Als ik dat zeg denk ik niet aan de eigenlijke onderlinge vereeniging, als partijen niet anders hebben bedoeld dan zich over en weer contractueel te verbinden te zamen zeker doel na te streven. Deze komt stellig heel veel voor, maar even zeker is dat zij haast nimmer tot geschillen aanleiding geeft, afspraken als hier bedoeld liggen op de grens van het rechtsleven en van wat men zeden of conventie noemt. Ik geloof niet dat er eenige behoefte aan een bijzondere regeling is, met toepassing van de algemeene regels van contracten en verbintenissenrecht, zoo noodig aangevuld door een analogisch hanteeren der bepalingen over maatschap kan worden volstaan. Een voorschrift waarbij dit laatste uitdrukkelijk wordt bevolen lijkt me ongewenscht. Voorzover men den rechter alleen een vingerwijzing zou willen geven ware het overbodig, voor zoover hem die analogie dwingend werd voorgeschreven zou het bedenkelijk zijn omdat niet a priori is te zeggen dat de regeling der maatschap hier geheel past.

Over dezen vorm kunnen we verder zwijgen. Als we over de wettelijke regeling der vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid spreken denken we aan het geval, dat partijen aan hunne verhouding een zoodanige regeling hebben gegeven, dat deze op rechtspersoonlijkheid wijst en slechts bij erkenning daarvan tot haar recht zou kunnen komen, maar dat rechtsgevolg krachtens de bepaling der wet aan hunne handeling wordt onthouden.

Hier zal in iedere wettelijke regeling iets onbevredigends blijven. Immers eenerzijds wordt de handeling als geldig erkend, heeft zij het beoogde rechtsgevolg, anderzijds wordt haar dit onthouden. Het conflict is enkel op te lossen door de rechtspersoonlijkheid alleen van den aard der handeling, niet van het inachtneemen van eenige formaliteit afhankelijk te maken. Maar wil men dit niet en ik heb me in dit praeadvies op het standpunt gesteld dat de erkenning moet behouden blijven, dan kan men enkel er naar streven de tegenstelling zooveel mogelijk te verzachten.

¹⁾ Zie de aangehaalde artikelen in het W. P. N. R. en den 5den druk van Asser I.

Hoe kan dit geschieden?

Zien we eerst wat als noodzakelijk gevolg van de onthouding der rechtspersoonlijkheid moet worden beschouwd. Vooreerst wel dit dat geen enkel recht aan de vereeniging zelve toekomt of te haren name mag worden uitgeoefend. Voor een uitzondering op dezen regel als § 50 Deutsche Zivil Prozess Ordnung ¹⁾ en ook het Ontwerp-van Raalte") van 1906 inhoudt bestaat m. i. geen reden. De verwarring wordt er te grooter door, onthouding van rechtspersoonlijkheid heeft alleen zin, indien zij wat de formeele zijde der zaak betreft, streng wordt doorgevoerd. Zoodra wij weder in eenig opzicht zeggen: de vereeniging is gebonden of gerechtigd, gebruiken wij het begrip rechtspersoon, of we willen of niet. Dit mag daar noodig zijn waar de vereeniging wordt erkend, maar de rechtspersoonlijkheid haar opzettelijk onthouden, in het stelsel dat bij ons geldt, dat iedere geoorloofde vereeniging de gelegenheid biedt rechtspersoon te worden past het niet. In de tweede plaats zal uit de beteekenis die de erkenning thans heeft verkregen moeten worden afgeleid, dat bij gemis aan rechtspersoonlijkheid de bestuurders persoonlijk aansprakelijk zijn voor de door hen namens de vereeniging gesloten contracten. De erkenning dient thans in de eerste plaats om derden te beschermen. Wie handelt kan alleen dan de gevolgen zijner handeling van zich wenden als een ander achter hem staat voor wien hij optrad. Wie namens een vereeniging handelt kan zich daarop niet beroepen indien de vereeniging rechtspersoonlijkheid mist. Wie den schijn aanneemt namens een rechtspersoon te handelen moet goedvinden dat zijn mede-contractant zich aan hem persoonlijk houdt, als hij geen rechtspersoon tegenover zich vindt. Hij en niet de derde moet de gevolgen dragen van het gemis der rechtspersoonlijkheid. Wie de voor zijn handelingen door de wet voorgeschreven vorm heeft achterwege gelaten moet de nadeelen dragen die daaruit voortvloeien. Dit is het beginsel van art. 6 der wet van 1876 en ook van art. 12 der wet van 1855, al staat het daar gebrekkig uitgedrukt. Alzoo persoonlijke aansprakelijkheid der bestuurders.

Deze beide gevolgen dus zal het gemis der rechtspersoonlijkheid met zich brengen. Maar verder? Waarom zou verder de handeling van partijen niet zooveel mogelijk het rechtsgevolg hebben dat zij beoogden? Zooveel mogelijk, geheel kan het niet. Hier zijn menschen samengekomen om gemeenschappelijk eenig doel na te streven, zij hebben daarvoor een zeker vermogen in gemeenschap gebracht en aan enkelen hunner de leiding toevertrouwd en de beschikking over dat vermogen gegeven. Het gebruik van de categorie der rechtspersoon is ons verboden. We mogen dus niet

*) Zie boven.

-) Art. 9c: Het gemis der hoedanigheid van rechtspersoon kan niet worden ingeroepen door de vereeniging . . . die als bezat zij de hoedanigheid van rechtspersoon is opgetreden.

zeggen dat het vermogen der vereeniging is of dat de bestuurders als organen zoo door rechtshandelingen als door onrechtmatige daden de vereeniging binden. We moeten dus het vermogen het gemeenschappelijk vermogen der leden blijven noemen, de verworven rechten en de aanvaarde plichten zijn hun gemeenschappelijke rechten en plichten. Dat mogen wij uit den aard van de tusschen hen getroffen afspraken afleiden. Maar uit die afspraak volgt ook dat zij wat zij in gemeenschap brachten ter wille van het gezamenlijk nagejaagd doel definitief aan hun mede-leden afstonden¹⁾). Scheiding en deeling hangende het bestaan der vereeniging is uitgesloten gelijk bij iedere op contractueelen band berustende gemeenschap; maar ook bij uittreden uit de corporatie, bij verlies van het lidmaatschap of overlijden gaat alle recht op het gemeenschappelijk vermogen verloren. Zegt men dat deze stelling toch weer in de richting der rechtspersoonlijkheid wijst, ik zal het niet tegenspreken. Dergelijke tegenstrijdigheden zijn nu eenmaal in deze materie niet te vermijden, hoe men zich keert of wendt er blijft altijd een korreltje waarheid in de opmerking van Hamaker"), dat ook de vereeniging zonder rechtspersoon toch is corporatie, d. w. z. rechtspersoon. Maar ik meen dat de grens, die de onthouding der rechtspersoonlijkheid ons hier stelt niet wordt overschreden zoolang we de scheiding van het individueel vermogen van het lid van het in gemeenschap gebrachte enkel als scheiding in ge-gemeenschappelijk en privé vermogen, niet als tegenoverstelling van twee zelfstandige vermogens blijven beschouwen. Niet als orgaan enkel als lasthebbers bindt het bestuur de gezamenlijke leden door zijn handelingen. Daarvoor zijn zij met het samengebrachte vermogen aansprakelijk. Wie met de vereeniging heeft gehandeld zal als zij rechtspersoonlijkheid mist *gerechtigd* zijn verhaal te zoeken op de bestuurders, maar verplicht is hij daartoe niet, hij mag zich ook houden aan hen met wie hij contractueerde, de gezamenlijke leden. Of hij deze ook in hun persoonlijk vermogen mag aanspreken? Men kan het betwisten indien men in het door den derde handelen met de vereeniging een uitsluiting der persoonlijke aansprakelijkheid ziet, als men zich dus beroept op uitdrukke-lijken of stilzwijgenden afstand van zulk verhaalsrecht, maar overigens zullen zij gebonden zijn voor hun evenredig aandeel. Aansprakelijkheid voor onrechtmatige daad der bestuurders zal enkel bestaan, indien op grond der lastgeving de lastgever gebonden kan worden gerekend.

Zie hier kort aangegeven hoe ik mij ongeveer de verhoudingen bij een vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid denk. Is het ge-wenscht dit alles in de wet neer te leggen of uit te werken? Ik geloof het niet. Ik heb om meerdere reden daartegen bezwaar.

¹⁾ Hierover uitvoerig Michoud t.a.p. blz.
429 vlg. *) Verspr. Geschriften IV blz.
366.

Vooreerst lijkt het mij niet noodig. Worden de mogelijkheden van het ontstaan van vereenigingen zonder rechtspersoonlijkheid zooveel mogelijk beperkt, dan is de kans van geschillen hier niet groot. Voorts geloof ik, dat de ontwikkeling van dit alles wel aan de rechtspraak kan worden overgelaten, mits wij slechts bevrijd worden van de ongelukkige redactie van art. 12 der wet van 1855 dat den schijn wekt, alsof de rechten die de leden gemeenschappelijk bezitten de rechten van enkelen hunner persoonlijk zouden moeten heeten. En eindelijk acht ik een bijzondere regeling onge-wenscht, omdat het niet de taak van den wetgever is het instituut zoo te regelen dat het voor partijen een zekere aantrekkingskracht zou verkrijgen en dezen er de voorkeur aan zouden geven en de erkenning niet zouden vragen. Stelt de wetgever voor een vereeni-ging, die blijkens den inhoud harer regeling bedoelt rechtspersoon te zijn, eenmaal den eisch van erkenning, dan behoort hij niet een regeling te treffen die de betrokkenen er toe kan brengen de aanvraag van erkenning achterwege te laten. Een bevordering van het instituut der vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid ligt niet op den weg van den wetgever.

Slechts één bijzondere bepaling acht ik gewenscht. Een bepaling die noodig is omdat hetgeen zij zou voorschrijven juist *niet* uit den aard der handeling voortvloeit. Het is deze, dat bij een vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid de aan de vereenigde leden gezamenlijk toekomende rechten processueel door de bestuurders kunnen worden uitgeoefend. Voor het proces geeft de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid een bijzonder bezwaar omdat de aard der handeling dwingt den strijd ten name der wellicht talrijke, wellicht ook niet aan derden bekende leden te voeren¹⁾. Dit bezwaar bestaat voor de leden, als de gezamenlijke leden eischers zijn, maar ook, en dat is erger, voor derden die tegen hen optreden. Vandaar ook art. 50 Z.P.O. Het wordt ondervangen als het geoorloofd wordt de bestuurders als bevoegd tot handhaving der gezamenlijke rechten in het proces als eischer en verweerder te doen ageeren. Het zijn niet *hun* rechten, maar die der leden, doch zij worden dan door de wet gerechtigd verklaard deze hun niet toekomende rechten uit te oefenen. Doen zij dat, dan zijn zij dus in hoedanigheid, niet in privé, partij in het proces, zij zijn het in formeelen zin, de leden blijven in materieelen zin de procespartij. Er is dan een verhouding, die aan die van den bewindvoerder, meer nog aan den Engel-schen trustee doet denken. Het Engelsche vereenigingsrecht is voor een groot deel trustrecht. Vereenigingen-rechtspersoon zijn zeldzaam, goeddeels dient het instituut van de trust om rechtsvorm te geven aan wat het maatschappelijk leven hier eischt. Ik pleit geen navolging daarvan, met import van vreemde instituten moeten we voorzichtig zijn, vooral als het gaat om een ingewikkelde zaak als

¹⁾ Vgl. Polak Handdsrecht I blz. 441.

de Engelsche trust, dat product van een groei van eeuwen, maar we kunnen, geloof ik, wel bescheidenlijk, als de gelegenheid zich voordoet, de splitsing der beide zijden van het subjectieve recht: het genot en de handhaving in rechten die het brengt, ook **ten** onzent invoeren. We hebben dan trouwens in verhoudingen als het bewindvoorderschap voorbeelden die er op wijzen dat het niet geheel vreemde rechtsvoorstellungen zijn, waarvan we gebruik maken. Doen we dat, dan wordt het eenige ernstige bezwaar ondervangen, dat het overlaten dezer materie aan de regeling van partijen en van wat daar naar algemeene rechtsbeginselen uit voortvloeit, met zich brengt.

Met dit weinige zou ik willen volstaan. Komt dit, komen daarnaast de wijzigingen die ik bepleitte en die ten doel hebben de ver-eenigingen zonder rechtspersoonlijkheid zoo veel mogelijk te beperken, dan zal, geloof ik, het instituut in de toekomst weer even weinig last veroorzaken als het vroeger deed. Althans, als ook het inzicht in de theorie van den rechtspersoon, waarover ik sprak, veld wint. Want dat blijft, naar mijn meening, in dezen de hoofdzaak.

C o n c l u s i e s .

I. Art. 5 der wet van 1855 worde gelezen:

Geene vereeniging, buiten die door de Grondwet of andere wetten ingesteld, is rechtspersoon dan na door Ons te zijn erkend.

Aan de wet die dit invoert moet een bepaling worden toegevoegd in dezen geest, dat erkende vereenigingen, die, voor een bepaalden tijd opgericht, na afloop van den termijn feitelijk blijven voortbestaan, geacht worden voor onbepaalden tijd te zijn verlengd en de rechtspersoonlijkheid niet te verliezen.

II. De wet bepale, dat erkenning binnen zes maanden na den dag der oprichting verkregen terugwerkt tot dien dag.

III. Art. 12 der wet van 1855 worde vervangen door een voorschrift, dat zoolang de vereeniging niet is erkend, de bestuurders persoonlijk en hoofdelijk aansprakelijk zijn voor de handelingen ten name der vereeniging door hen of op hun last verricht.

IV. De wet bepale dat bij vereenigingen die rechtspersoonlijkheid missen processen omtrent aan de leden gezamenlijk toekomstende rechten of op hen gezamenlijk rustende verplichtingen op naam van de bestuurders kunnen worden gevoerd.

V. Meerdere bepalingen in de wet over de vereeniging zonder rechtspersoonlijkheid zijn niet gewenscht.